

SZEMLE

A MAGYARORSZÁGI KLASSZIKA-FILOLÓGIA TÖRTÉNETÉBŐL

(*Vita Borzsák István bibliográfiájáról*)

A magyarországi klasszikus tanulmányok történetét először Bartal Antal foglalta össze 1874-ben. (»A classica-philológiának és az összehasonlító árja nyelvtudománynak művelése hazánkban«, ehhez a »Pótlás«: EPhK 3 [1879] 343—368.) Ezután Hellebrant Árpád gyűjtötte össze és tette közzé évről-évre klasszikus filológusaink munkásságának bibliográfiai adatait egészen 1919-ig. Hellebrant adatainak alapulvételével, ill. kiegészítésével foglalta össze Moravek Endre 1930-ban »A magyar klasszika-filológiai irodalom bibliográfiáját« az 1901-től 1925-ig terjedő negyedszázadra. Azóta az évenkénti nyilvántartások elmaradtak, az anyag pedig egyre gyűlt és hovatovább teljesen áttekinthetetlenné, holt tőkévé vált. Ezen az állapoton akart segíteni a MTA klasszika-filológiai Állandó Bizottsága, amikor tudományos életünk átszervezése során egyik legelső feladatként az 1926—1950 közti időszak termésének összegyűjtését és rendszerezését tűzte ki.

Ilyen előzmények után jelent meg Borzsák István »A magyar klasszika-filológiai irodalom bibliográfiája (1926—1950)« c. munkája 1952 elején. A klasszika-filológiai Állandó Bizottság munkaközössége április 18-i összefolytatásán megvitatta az új kiadványt. Az alábbiakban a vitaülés anyagát kivonatossan közöljük.

Borzsák István bevezető előadásában azt óhajtotta vázolni, ami az elmúlt 25 év alatt tudományunk területén történt és *nem* történt, összegezte az 1926-tól 1950-ig megjelent klasszika-filológiai termés rendszerezéséből levonható tanulságokat, hogy az országos építőmunkához kapcsolódó tudományos termelés a jövőben nagyobb tervszerűséggel folyhassék.

Megindokolta, hogy miért kellett egészen másképp felépítenie bibliográfiáját, mint ahogyan Moravek tette. *Gyűjtésben* nem korlátozódhatott arra, »ami magyar szerzőktől a történelmi Magyarország területén e tárgykörre vonatkozólag magyar, vagy idegen nyelven... megjelent« és nem mellőzhette magyar szerzőknek külföldön megjelent közleményeit, hiszen akkor az elmúlt negyedszázadnak éppen legmaradandóbb értékű műveit kellett volna kirekesztenie. Moravek nem dolgozta fel az 1901—1925 közti magyar klasszika-filológiai termés külföldi visszhangját sem, pedig ezzel is hozzájárult volna kutatóink felelősségtudatának növeléséhez. (Itt jegyezzük meg, hogy a magyar klasszika-filológia hőskorának — Ábel Jenő és társai munkásságának — külföldi fogadtatását is kötelességünk volna végre kinyomozni és a magyar tudománytörténet megírásának adósságát ezen a téren is letörleszteni.) — *Módszerben, elrendezésben* ugyancsak gyökeresen szakítani kellett Moravek bonyolult és széthulló rendszerezésével.

Amikor a MTA I. osztálya lehetőséget nyújtott a mű kiadására, eredetileg 7 ívre gondoltunk. Lett belőle majdnem 28. Ez mutatja talán legszemléltetőbben, mennyire nem voltak — nem lehettek — tisztában a szóbanforgó 25 év termésével még azok sem, akik hivatásuk szerint ezen a területen munkálkodnak. Megközelítő pontossággal mondhatjuk, hogy feldolgozott címmennyiségünk jóval több, mint kétszerese a Moravek-féle anyagnak. Itt csak néhány érdekesebb számadatot ragadunk ki.

Az antik szerzők frekvenciája számszerűleg a következő volt: Horatius 262, Platón 101, Homéros 85, Vergilius 79, Aristotelés 71, Augustinus 62, Sophoklés 39, Martialis 37, Catullus 36, Ovidius 35, Plótinus 30, Tacitus 21, Nursiai Benedek Regulája 20, Cicero 19, Hérodotos 15, Aischylos 13, Hippokratés 10 stb. Horatius fölényes elsőségét nem annyira a magyarországi Horatius-hagyományok feléledésével, mint inkább azzal magyarázhatjuk, hogy 1934/35-ben — miniszteri rendeletre — minden középiskolai értesítőben meg *kellett* emlékezni a kétezeréves költőről. Hasonló alkalomnak köszönheti negyedik helyét Vergilius. Augustinus halálának 1500. évfordulója alkalmából lett »divatos« szerző. Külön lapra tartozik Platón II. helye és Plótinus 30 tétele. Az ókori idealizmus és a késői-antik miszticizmus vezéralakjainak ilyen arányú kultiválása a második világháború előtti és alatti években ugyanúgy félreérthetetlen, mint az a számokból kiugró másik tény, hogy pl. Démokritossal csak egy, Epikurosszal csak két publikáció foglalkozott (ezeknek írói sem azért nyúltak ehhez a témához, hogy az antik atomizmus és materializmus kutatását előbbrevigyék); Hérakleitos csak félremagyarázásnak köszönhette magyarországi »kultuszát«; ugyanakkor a materialista Lucretius csak 4 fordításrészlettel, 4 recenzióval és egyetlen egy kis cikkel szerepel a bibliográfiában. Caesarról 25 év alatt mindössze 2, Sailustiusról 3 recenzió jelent meg magyarul, de még az ugyancsak bimilléniumát élő Livius sem vonzotta filológusainkat és ókori történészeinket. A hiánylistát még sokáig folytathatnók.

Moravek összefoglalásában nem szerepel az ókori Kelet, pedig bőven lett volna referálnivalója. Gondoljunk csak a magyar tudománytörténet egyik legszebb fejezetére: Goldziher Ignác, Mahler Ede és Kmoskó Mihály működésére. Mennyivel színesebb, teljesebb, igazabb kép alakulhatott volna ki a klasszikus ókorról a mi tudományosságunkban is, ha ez a — Moraveknél is kitapintható — hiányosság nem befolyásolja kutatóinkat *általában*. Manapság aligha tudnók elképzelni akár a görög őstörténetet, akár az archaikus irodalmat, a görög tudományos gondolkodás kifejlődését stb. a Kelet bevonása nélkül, — a hellénizmus problémáiról, a római birodalom kialakulásáról, az antik vallástörténetről, stb. nem is beszélve.

Az antik görög-római kultúra feldolgozásának sorrendje és beosztása alapos elvi és gyakorlati megfontolások eredménye. (Ld. a könyvhöz írt előszót.) A sok mozzanat közül említést érdemel az auktorok után leggazdagabb fejezet: az archeológia és művészettörténet. A 64 lapnyi anyag megszokás nélküli ABC-sorrendben véleményünk szerint semmivel sem áttekinthetlenebb, mint Moravek 20 lapnyi anyaga, amely azonban 30 alcsoportra van darabolva. Hasonló a helyzet a történelmi részben: a nálunk 20 lapnyi (tehát viszonylag is, absolute is kevés) anyag együtt szerepel, Moraveknél a 16 lapon 37 alfejezet közt kell keresgelnünk.

Következő fejezeteink közül csak a vallástörténet mutat mennyiségileg feltűnő gyarapodást (21 lap, szemben az első negyedszázad két és fél lapjával),

viszont szegényesnek és történetietlennek kell mondanunk a filozófiai, természettudományi, jogtudományi és irodalomtörténeti munkásságot.

Ha most az ókori Kelettel és az antik görög-római kultúrával megkezdett anyagot egy »Bizánc és az újjörögök«, ill. egy »Középkori és újkori latin-ság« c. résszel folytattuk, nem a »klasszikusok« és a »bizánciak« közt akartunk merev válaszfalat húzni, hanem épp ellenkezőleg: ezzel is csak azt hangsúlyoztuk, hogy a klasszikus antikvitás tanulmányozása ugyanúgy elképzelhetetlen a későbbi (tehát a Bizánc megalapítása, ill. a nyugatrómai birodalom bukása utáni) idők bevonása, mint a keleti előzmények és párhuzamok tekintetbevétele nélkül. De már csak a kezelhetőség szempontjából is célszerűbb az ilyen csoportosítás, mint az, hogy Homéros együtt szerepeljen Leo császárral és az újjörög Kankavisszal, a komédiaíró Menandros Menandros Protiktorral stb. — A középlelatin részben akadnak bizonyos ugrások és következetlenségek (pl. mindjárt az elején Alcuin után Amadé László következik), de a kutató mégis csak együtt találja az Anonymus-, Dudith-, Erasmus-, Ianus Pannonius-irodalmat, amit eddig száz helyről kellett összekeresgélne. — Az utolsó fejezet megint sok mindent zsúfol össze (a »Fortleben«-problémát, a humanizmus, a klasszikus hagyományok irodalmát, stb.), de mégis áttekinthető.

A bibliográfia adataiból fény derül tudományunk nem egy kérdésére. Itt van pl. az idegennyelvű publikálás kérdése. Ha klasszika-filológiánk kitarított volna a századeleji kizárólagos magyar nyelvűség mellett, a nemzetközi res publica litteraria hallgatással mellőzte volna a »barbárok« érthetetlen írásait (gondoljunk csak Mommsen nyilatkozatára az »extra litterarum commercium« maradó magyarokról, vagy Némethy Géza és Jacoby prioritásvitájára), másrészt kellő bírálat és visszhang hiányában kóros beltenyészet alakult volna ki szakunkban. Szükségmegoldásnak elegendő volt az idegennyelvű kivonatok rendszere, de ideális csak a mostani megoldás: kutatóinknak módjuk nyílt arra, hogy kiforrott műveiket közérthető idegen nyelven publikálják, de ugyanakkor a magyar tudományos nyelv is tovább fejlődhetik. Ha az elmúlt időszak teljes részvétlenségére és tájékozatlanságára gondolunk, mégis csak jólesik látni, hogy egyik-másik magyar munkát milyen sokszoros visszhang, mennyi instruktív bírálat kíséri.

Most konkrét adatok tükrében láthatjuk azokat az irányzatokat, módszereket és eredményeket, amelyekről az 1951. évi akadémiai nagyhét klasszika-filológiai bizottsági ülésén Moravcsik Gyula beszámolt. (»A klasszika-filológiai kutatás helyzete és feladatai.« MTA nyelv- és irod.-tud. oszt. közl. 2 [1952] 453—477.) Nem egy felmerülő mozzanat elgondolkoztathat bennünket. A nemzetközi tudományos együttműködés pl. nem csaphat át a külföld előtt való hajbókolásba, a külföld figyelemmel kísérése nem fajulhat egyoldalú külföldimádattá. Pedig, sajnos, ilyen is előfordul. Még súlyosabb megítélés alá esik az olyasmi, ha valaki elvakultságában a neki nem tetsző fél tudóshoz nem méltó rágalmazásától sem riad vissza. Pl. egy 1936-ban megjelent bibliográfia szerkesztője Trever északmongóliai ásatásairól így emlékezett meg: »A nagyszerű noin-ulai leletek angol (márminthogy Leningradban angol nyelven kiadott) publikációja igen szép (valószínűleg Nyugat-Európában készült) táblákkal.« Majd 1938-ban a Szovjetszkaja Arheologija 1936-os évfolyamáról: »Rendkívül fontos anyagot hoz... Az erősen hangoztatott propaganda erősen csökkenti a vállalkozás tudományos jellegét, de bennünket a képek és leírások érdekelnek, a kifacsart következtetések nem.« — Sajnos,

a képekről és leírásokról sem vettek nálunk tudomást, innen adódik az a helyzet, amelyet az auktor-fejezet kiértékelése során vázoltunk.

Nem érdektelen ezzel kapcsolatban az sem, hogy milyen külföldi munkákról írtak ismertetéseket kutatóink az elmúlt 25 év alatt. Az ismertetett művek országok szerinti megoszlása világosan mutatja klasszika-filológiánk orientálódásának egyoldalúságát:

	német	francia	ang.-amer.	olasz	görög	szovjet
1901 — 1925	220	37	13	14	8	—
1926 — 1950	280	38	33	21	10	9

Kutatásunk alakulása szempontjából sajnálatos a francia és az angol-amerikai szakirodalomnak a németéhez képest oly kirívóan aránytalanul csekélymértvű ismerete és felhasználása. De még a német klasszika-filológia értékesítéséhez is volna megjegyzésünk: tucatdisszertációk és obskurus kurzustermékek szép számban szerepeltek folyóirataink recenziós rovatában, ugyanakkor pl. a legújabb szovjet kutatásban is elismeréssel emlegetett M. Gelzer könyveit nálunk senki sem ismertette. Wilamowitz »báró« filológiáját a nagy ünneplés közepette jóformán csak kívülállók merték óvatosan megkritizálni, de junker-mivoltából fakadó reakciósságát senki sem érintette.

Külön lapra tartozik Bachofen magyarországi sorsa. A baseli remete forradalmi jelentőségű kutatásai annak idején nem keltettek visszhangot a múlt század 60—80-as éveinek magyar kutatói között. Még talán a kolozsvári Meltzl Hugóra gyanakodhatunk leginkább, hogy Bachofen felfedezéseit ismerte, mindenesetre a maga tanulmányaiban csak még zűrzavarosabb nyelven szólaltatta meg. Amikor azután jött az ú. n. Bachofen-renaissance, vagyis egyes német kutatók eklektikus módon kiemelték egyet s mást a bachofeni oeuvre-ből, hogy a maguk ködös — vagy éppen nagyon is átlátszó — konstrukcióit egy ellenőrizhetetlen nagy névvel támogassák, nálunk nagyobb volt az ilyen szemelvényekhez írott bevezetőknek, mint magának Bachofennek a hatása. Egészen torz kép alakult ki a matriarchátusról, az amúgyis sokban misztikus tanítás végképp miszticizmusba posványosodott, míg végül az utóbbi években vissza nem juthattunk magához Bachofenhez, tanításainak valóban forradalmi eredményeihez.

Sok mindent sorolhatnánk még fel, ami az elmúlt negyedszázad kutatásából hiányzik, vagy amit ma nyilván másképp csinálnánk. De az akadémiai nagyhét ülésén Moravcsik Gyula úgyszint összefoglalta klasszika-filológiánk helyzetét és feladatait; kitért olyan jelenségek értékelésére is, amelyek tudomásulvétele elől nem akarunk, de nem is lehet elzárkózni (pl. a Kerényi-kérdés); kellőképpen vázolta a magyar tudományos élet átszervezése óta szakunk termelésében megfigyelhető novumot; foglalkozott folyóirataink, publikációs lehetőségeink kérdésével is. Ha egyrészt a klasszika-filológiai Állandó Bizottság tudományos tervében szereplő új műveket, másrészt az évről-évre felnövekvő új kutatógárdát nézzük, minden reményünk meglehet arra, hogy a következő 25 év krónikása különb eredményjegyzékkel állhat elő.

Szilágyi János György rámutatott arra, hogy az új kötet híven tükrözi azt a jelentős előhaladást, amelyet a magyar klasszika-filológia az elmúlt negyedszázadban tett. A Borzsák-féle bibliográfia négy leglényegesebb fejezete alapján különbözik Moravékétól, egyrészt beosztásának történeti

szempontjában, másrészt abban, hogy tekintetbe veszi a magyar kutatás irányait és súlypontjait. Így külön fejezet foglalja össze az ókori Kelet kultúráinak irodalmát; az antik görög-római kultúrát felölelő fejezet után pedig két külön rész rendszerezi a magyar bizantinológia és újjörög filológia, ill. a közép- és újkori latinság irodalmát. Az anyaggyűjtés szempontjainak kiszélesítésével és anyagának viszonylagos teljességével Borzsák nemcsak szorosabb értelemben vett bibliográfiai célt kívánt szolgálni: bizonyos tekintetben tudományszakunk történetének is első feldolgozója lett. Könyvéből kiolvashatjuk, hogyan fejlődött a magyar klasszika-filológia az elmúlt negyedszázadban, mik voltak alapvető problémái, mi volt a kutatás iránya, hogyan tükröződik a korszak magyar történelme egy a napi eseményektől látszólag távolálló tudományszak munkásságában. Ebből a szempontból Borzsák bibliográfiája döntő jelentőségű szaktudományunkban: kijelöli azokat a hagyományokat, amelyeket folytatnunk kell, amelyekre építhetünk, és élesen rávilágít azokra a tévutakra, amelyekre — néhány kutató kivételével — az egész tudományszak jutott a magyar történelem mélypontjára.

A magyar klasszika-filológia a két világháború közti időben nemzetközi viszonylatban is komoly teljesítményeket mutathatott fel. Egyes területeken jól szervezett kutatómunka folyt; a kutatás jelentős mértékben kiszélesedett; néhány egészen jó összefoglaló mű is született, szép eredményeket értünk el az antik szerzők magyarra fordítása terén is. Az új bibliográfia megjelenése azonban jó alkalom a nagy hiányosságok leszögezésére is.

Szembeötlik pl. a kutatásnak — a bizantinológia és a provinciális régészet kivételével — teljes tervszerűtlensége. Az egyes kutatók egymástól elszigetelten dolgoztak, amíg a napi gondok fel nem őrölték erejüket. Hiányzanak az alapvető segéd- és kézikönyvek; egyes területeket a hivatalos kultúrpolitika teljesen elhanyagolt. Az összehangolás hiánya legsajnálatosabban a filológusok és régészek elkülönülésében figyelhető meg. Kutatásunk — megint csak néhány kivételtől eltekintve — a látszólagos tervszerűtlenség ellenére is tudva, vagy tudatlanul határozottan a magyarországi feudál-kapitalizmus társadalmi rendjét támogatta. Kitűnik ez pl. a kötet legfontosabb (»Antik szerzők« c.) fejezetéből. Egyes szerzők teljes, vagy majdnem teljes elhanyagolása, ugyanakkor mások túlzott favorizálása egyaránt jellemző. Feltűnő a történetírók viszonylagos elhanyagolása is. Livius-fordításunk máig sincs; Thukydidesről, Xenophónról, Caesarról, mint történetíróról legfeljebb könyvismertetéseket találunk; Cassius Dio, Florus, Velleius Paterculus, Ammianus Marcellinus, Pompeius Trogus neve nem is szerepel. A kötetnek mindössze huszadrészét kitevő történeti irodalom is szegényes és hiányos. Gazdaságtörténeti, vagy a rabszolgaság problémáival foglalkozó tanulmány jóformán nincs; jellemző az egész görög történelem mellőzése. A jogtudományt is csak prakticista szempontból művelték; görög jogtörténeti kutatás nálunk nem is folyt. A vallástörténeti kutatásokban történetietlen és irracionalista felfogás uralkodott.

A kötet szempontjából befejezést jelentő utolsó 1–2 évben már érlelődik és a bibliográfiai adatokból is kitetszik a fordulat. Utalhatunk itt pl. az Epikuros-levelek fordítására, az új Odysseiára, vagy a teljes magyar Sophoklésre. Kutatóink egyre biztosabban alkalmazzák a dialektikus materializmus módszerét, egyre inkább hasznosítják a szovjet tudomány eredményeit. A MTA szervező és tervező munkája is érezteti hatását és a kötetet lezáró 1950. év óta az elmúlt évtizedeknek sok hiányát sikerült máris pótolnunk.

Borzák István könyve a legmegfelelőbb időben érkezett : egy új utakat kereső, soha nem látott virágzás előtt álló, eddig nem ismert lehetőségekkel rendelkező tudományágat segít ahhoz, hogy lemérje eddigi munkáját, a mult hibáiból tanulva kijelölje és végrehajtsa a jövő feladatait.

Kozocsa Sándor néhány szakmai szempont hangsúlyozásával óhajtana hozzájárulni a mű megismertetéséhez. Megállapítja, hogy a »sub specie aeternitatis« mű nemcsak forrása »lehet« a magyar klasszika-filológia megírására váró történetének, hanem máris az. Üdvös lenne a folytatását ciklusonként hozzáférhetővé tenni, hogy necsak tudománytörténeti jellege, hanem élő, irodalmat alakító valósága is közkerüljön a tömegekhez. Megvalósítandó feladat továbbá a magyar klasszika-filológia »hőskorának« hasonló alapossággal és módszerrel történő feldolgozása is, hogy e »nagy multú tudomány« fejlődését teljes egészében magunk elé idézhessük.

Gyóni Máttyás a bizánci és újjörög studiumok szempontjából vont le néhány tudománytörténeti tanulságot az új kiadvány alapján. A feldolgozott negyedszázad Pecz Vilmos iskolájának (Darkó Jenő, Czebe Gyula, Fehér Géza, elsősorban pedig Moravcsik Gyula) virágkora. Az utóbbi 25 év bizantinológiai tanulmányait a megelőző 35 évvel (Pecz Vilmos és Vári Rezső munkásságával) összehasonlítva először is a kutatási terület jelentős kiszélesedése öltik a szemünkbe. A magyar bizantinológia eredetileg a magyar történelem bizánci forrásainak felkutatását szolgálta. Darkó Jenő munkássága az előző korszakban még ugyancsak ebben a körben mozgott, de érdeklődési köre később már kitágult. Czebe Gyula a magyar-bizánci kapcsolatok új forrásaira irányította a figyelmet. Moravcsik Gyula felkutatta a bizantinológia magyar vonatkozású területének egész körét, feltárta és rendszerezte az anyagot nemcsak a magyar, hanem a török népek történetére és nyelvére vonatkozólag is. Így az előző korszak szűk keresztmetszetű kutatási területe egyenesen kiterjedt az egész magyar történetre az őstörténetől az oszmánli-török korig, a keleti kereszténységnek a magyarság körében kifejtett hatására, a magyarság ethnogenezisében szerepet játszó, sőt még a többi török és finnugor népekre is. Pecz nyomán Darkó, Moravcsik, Alföldi András, Ivánka Endre, Gráf András és Moravcsik legfiatalabb tanítványai megkezdték a speciális bizánci kutatásokat is.

A magyar bizantinológia az utolsó negyedszázadban sokkal szervezettebbé és tervszerűbbé vált. Moravcsik Gyula volt az, aki megteremtette az együttműködést a magyar történet és nyelvészet, il. a bizánci filológia művelői között. Ugyancsak ebben a negyedszázadban alakultak ki egészséges kapcsolatok a külföldön folyó bizánci kutatásokkal is.

Borzák István munkája alapján most kitekinthetünk a magyar bizantinológia jövő feladatai felé is. Legsürgősebb teendőnk »A magyar történet bizánci forrásai« c. kétnyelvű corpus létrehozása, valamint néhány magyar szempontból fontos forrás (Kinnamos, Dukas) modern szövegkritikai kiadása. A magyar vonatkozású feladatok mellett magának Bizáncnak, a középkori görögységnek a kutatása nálunk meglehetősen háttérbe szorult. Ezért volna szükség »A bizantinológia kézikönyvének« mielőbbi kidolgozására. Sok még a tennivaló a magyar-orsz, magyar-bolgár, magyar-szerb, magyar-román stb. kapcsolatok bizánci források alapján történő megvilágítása terén is.

Ami az újjörög studiumokat illeti, Horváth Endre halála óta nincs szakemberünk. Ez a körülmény halaszthatatlan feladatunkká teszi újjörög specialisták nevelését.

Gerézdi Rabán az új bibliográfia humanista anyagával foglalkozott. Minek köszönhető a XX. század második negyedében az elsőhöz képest ugrásszerű emelkedés a humanizmus-kutatás területén?

Egyrészt továbbfejlődtek Fraknoi Vilmos, Ábel Jenő és Hegedüs István kezdeményezései, ugyanakkor azonban döntő lökést adtak azok a kapcsolatok is, amelyek a 20-as években Olaszországhoz fűzték az országot. Uralkodóvá vált az olasz-magyar kultúrkapcsolatok kutatása, és majdnem teljesen háttérbe szorult a lengyel, cseh és bécsi »kapcsolatok« tanulmányozása. Az »olasz irányzat« és szinte az egész humanizmuskutatás Huszti József monopóliuma.

A 30-as évektől kezdve jelentős Horváth Jánosnak és tanítványainak (Kardos Tibor, Kerecsényi Dezső, Waldapfel Imre) működése. Ez a csoport a »szellemtörténeti« indítás ellenére sem egyoldalú már, sőt a kiterelvényesedő humanista-kutatás legjobbjai a faszizmus idején egyenesen fegyverként használják tudományukat és egy Erasmus stb. felmutatásával harcolnak az elnyomás ellen.

Trencsényi-Waldapfel Imre a nagy seregszemle alkalmából elsősorban azokról emlékezett meg, akik az elmúlt negyedszázad tragikus eseményei folytán nem vehetnek részt tudományunk felvirágoztatásában: Honti Jánosról, Gráf Andrásról, Soltész Jánosról és a többiekről, a második világháború és a faszizmus áldozatairól. Ugyanígy áldozatai voltak a Horthy-Magyarország reakciós kultúrpolitikájának Czebe Gyula és Schmidt József, a harcos kiállítás példaképei, akiket tudományos állásuktól megfosztottak és olyan munkakörülmények közé kényszerítettek, amelyek korán felőrölték erejüket. Végül a mult számbavétele során időszerűvé vált Alföldi András és Kerényi Károly munkásságának ismertetése és értékelése is. Kerényi útja a német klasszika-filológia és vallástörténet iskolájának legjobb hagyományait folytató, az antik forrásanyag alapos ismeretén alapuló munkáktól, az ú. n. »Frankfurti iskola« (W. F. Otto, Altheim) követésén át vezetett s már Frobenius hatása alatt az irracionáliszmus vágányára tévedt, majd elsősorban Szondi és Jung pszichológiai tanításainak hatása alatt a legzavarosabb misztikáig jutott el, közben természetszerűleg egyre jobban eltávolodott az antik forrásanyag eleven felhasználásától. Ennek a fejlődésnek az útját nem nehéz összekapcsolni a magyar polgárság felbomlásának azzal a folyamatával, amely végső soron a második világháború katasztrófáig vezetett. Mindezt annál nyomatékosabban kell leszögezni, mert Kerényi kétségtelenül a korszak legnagyobb hatású és talán legjobb felkészültségű magyar klasszikus-filológusa volt, akitől a jelzett ideológiai és időrendi határokon belül tudományunknak szinte minden művelője tanulhatott és tanult valamit. Alföldi Andrásnak is jelentős érdemei vannak, elsősorban a magyar föld régészetének kutatása, a kutatás megszervezése és irányítása terén. Kétségtelen, hogy Alföldi a régészeti kutatás történeti jellegének és perspektívájának hangsúlyozásával, az írott forrásanyagnak, a felirattannak, a numizmatikának a kutatásba való intenzív bevonásával jelentősen szélesítette a magyar kutatás látókörét s mint pedagógus, a tanítványok egész sorát nevelte fel. Ugyanakkor a magyar tudományt egyfelől a sovíniszta »kontinuitás-elmélet« szolgálatába igyekezett állítani, másfelől a tudományág szervezetét valósággal egy kapitalista nagyüzem módjára építette fel, egy-egy önmagában jelentéktelen részterület feldolgozására állítva be az egyes kutatókat, akiknek ez a munkája az ő munkásságához volt hivatva a nyersanyagot összehordani, anélkül, hogy a mű egészének perspektívájával tisztában lettek volna. Sőt, ellenséges magatartásával is találkoztak azok,

akik megkísérelték messzebbre látni, mint ahogy ő kijelölte a számukra, és megpróbáltak behatolni a »legbelső gyártási titkokba«, vagy észrevették, hogy ezek a titkok nincsenek is olyan nagyon mélyen. Ezzel a minden ízében a kapitalizmus társadalmi rendjét tükröző nevelésmóddal a munkának csak egy-egy részletét ismerő, szűklátókörű dolgozasmódra nevelte a kutatókat és olyan jelentős károkat okozott a magyar tudománynak, amelynek hatását még ma is érzi a magyar régészet.

Harmatta János zárószavaiban összefoglalta a megbeszélés eredményeit. Az eddigi hozzászólásokhoz fűzte még azt, hogy az új kiadvány már beosztásban is híven tükrözi a történeti szellemben fogant tudományosság követelményeit: a régi, ezer parcellára szabdalt rész-filológia helyett a mai kutatógárda az összefüggéseket keresi, a történelmet egységben szemléli, »átpillantását vágyja az egésznek«.

BEKE ÖDÖN MARI SZÖVEGKIADVÁNYÁNAK I. KÖTETÉRŐL*

A múlt év őszén Szegeden megtartott II. Országos Magyar Nyelvész-kongresszus határozatai áttekintést és értékelést nyújtottak nyelvtudományunk helyzetéről, fejlődéséről, rámutattak a hiányosságokra, soron lévő feladatainkra. A finnugor nyelvészet eredményeinek számbavételénél jelentős sikerként könyvelte el a határozat az utóbbi évek folyamán megjelent szövegkiadványokat.

Valóban nagyjelentőségű — s a régi Tud. Akadémia életében soha elő nem fordult — esemény volt az, hogy egy éven belül három rokon finnugor nyelv vaskos köteteket képező szövegei jelentek meg Akadémiánk kiadásában. *Reguly és Pápay* osztják (chanti) hagyatékának II. kötetét *Zsirai Miklós* rendezte sajtó alá; *Fokos-Fuchs Dávid* pedig a saját maga gyűjtötte zürjén (komi) szövegeket bocsátotta a nyilvánosság elé. Mindezek a szövegkiadványok a most ismertetésre kerülő cseremiszi (mari) szöveggyűjteménnyel együtt valóban értékes nyereségei a finnugor nyelvtudománynak.

Cseremiszi nyelvű szövegek dolgában a finnugor nyelvtudomány — mondhatni — kedvező helyzetben van. A múlt század utolsó negyedétől kezdve szép számban jelentek meg a nyelvtudomány igényeit figyelembe vevő, nyelvjárásilag is változatos szövegkiadványok. Az első tudományos igényű külföldi kiadvány *Arvid Genetz*, *Osttscheremissische Sprachstudien* munkája 1889-ben jelent meg (JSFOu. VII), s keleti cseremiszi, Krasznoufimszki környéki nyelvjárásból közöl szövegeket német fordítással. Néhány évvel később, 1895-ben ugyancsak *Genetz* adta ki *Volmari Porkkának* a Krasznokoksajszki (ma Joskar-ola) vidékéről származó, tehát ugyancsak keleti cseremiszi szövegeit (JSFOu. XIII).

*K. B. Ramstedt*nek, a neves finn orientálistának 1902-ben megjelent kötete (*Bergtscheremissische Sprachstudien*, MSFOu. XVII) a nyugati nyelvjárásról (Kozmodemjanszki) közöl szövegeket. *Ernst Lewy*, *Tschere-missische Texte I—II.* (Hannover 1925—26) c. munkája a krasznokoksajszki és kazáni nyelvjárások ismeretét segíti elő. Legjelentősebb cseremiszi szöveg-

* A cseremiszek (marik) népköltészete és szokásai I. Gyűjtötte és kiadta: Beke Ödön. Bp. 1951. Akadémiai Kiadó. 360 l.